

Bogo Grafenauer (1916-1995)

Letošnji samostanski simpozij v Millstattu je bil posvečen Domicijanu, legendarnemu krajevemu velmožu iz časa zgodnj srednjeveškega pokristjanjevanja. Ko sem zadnjič govoril s prof. Grafenauerjem in sva razpravljala prav o tej osebnosti, je napovedal članek na to temo. Zato bi bila njegova prisotnost v Millstattu logična, a ga ni moglo več biti. Pač pa je med drugimi prišel tudi prof. Kahl iz Giessna. Ko je izvedel, da prihajam iz Slovenije, me je poln upanja vprašal: "Kje je prof. Grafenauer? Tako težko sem čakal, da mu pokažem svoje ugotovitve in slišim njegovo mnenje." Kahlova pretresenost ob novici, da ga ne bo ne sedaj, ne kdaj pozneje, je bila ganljiva. "Bil je velik človek in Slovencem bo manjkal," je jedrnato povzel. To lapidarno ugotovitev mi je mogoče samo še dopolnjevati s podrobnostmi.

Mladost med knjigami, intelektualna rast ob očetu Ivanu, otroška igra ustoličevanja na knežjem kamnu so bili smerniki, ki so določili znanstveno delo Boga Grafenauerja. Izjemen spomin, nenehno delo, prodornost duha so bile njegove prepoznavne lastnosti. Z njimi je obvladal celotno slovensko zgodovino, proučeval zgodovino narodov Jugoslavije, starejša obdobja slovanske zgodovine. Napisal je uvod v študij zgodovine in podal iztočnico teoriji zgodovinopisja pri nas. Svoje delo je širil na področja etnologije, literarne zgodovine, arheologije. Tako so prva poglavja njegove zgodovine Slovencev hkrati prva sinteza arheoloških raziskav Slovenije. S tem je ponudil izziv arheologom, da to nalogo opravijo sami, kar se še do danes ni zgodilo na zadovoljiv način. Bil je dolgoletni odgovorni urednik Arheološkega vestnika in drugih arheoloških publikacij v založbi SAZU. Po smrti Josipa Korošca je nekaj časa skrbel za Oddelek za arheologijo na Filozofski fakulteti. Bil je mentor Paoli Korošec, ki je kot prva pri nas doktorirala iz zgodnj srednjeveške arheologije.

Kot avtorju znamenitega dvojnega ulomka, da je zgodovina, ki jo poznamo, dejansko dogajanje ulomljeno z viri, sledovi, ki jih je to dogajanje zapustilo, ti pa so ulomljeni z zgodovinarjem, ki jih proučuje, mu je bilo jasno, da nova spoznanja o naši starejši zgodovini lahko prinese predvsem arheologija. Predvsem ta namreč stalno povečuje

količino virov, ki jih proučuje. Zato mi je neukemu začetniku, ki ga je zanimalo povezovanje arheoloških in zgodovinskih virov, pomagal pri nabiranju osnovnih znanj, spremljal, spodbujal in kritično vrednotil moje delo. Tedaj je tudi podal idejo o reviziji diskusije o domnevem slovanskem svetišču na Ptujskem gradu, za kar se v zadnjem času kopicijo potrebna predela.

S svojim znanjem si je bil sposoben o vsakem problemu, ki se ga je lotil, ustvariti trdno mnenje, ki ga je nato branil v diskusiji. Osnovno vodilo pri tem mu je bilo zavzemanje za zgodovinsko resnico, kolikor se je tej zaradi dvojnega ulomka sploh mogoče približati. Pri tem si ni pomišljal opozarjati na zgodovinske podatke, ki so bili nemalokrat v nasprotju s tistim, kar bi si občinstvo želelo slišati. Naj za primer navedem le njegovo diskusijo o začetkih slovenske vojske na zborovanju slovenskih zgodovinarjev 1988 na Ptuj in seveda javnosti mnogo bolj znano kritiko zagovornikov avtohtonega porekla Slovencev. S to drugo je postal ključni udeleženec diskusije, v kateri bo živel še dolgo, saj pravkar padajo absurdne obdolžitve, katerih tvorci menijo, da o mrtvih sploh ni potrebno govoriti dobro, če gre le za dovolj znane osebe.

In tu se ne morem izogniti teme, ki si jo moramo zastaviti tisti, ki smo ostali, in se imenuje - Grafenauer po Grafenauerju, saj je preveč pomembno sooblikoval zgodovinopisje. Jasno sta prepoznavna dva modela odnosa do njegove intelektualne dediščine. Prvega lahko pooseblja prof. Kahl, ki v mnogočem zagovarja poglede na karantansko zgodovino, ki so bistveno drugačni od Grafenauerjevih, a se hkrati dobro zaveda, da lastne misli lahko preverjaš, oplajaš, razvijaš samo ob dobrem sogovorniku in če je ta drugačnega mnenja, še toliko bolje, saj potem ostrina misli postaja še jasnejša. Drugi model poosebljajo nekateri "avtohtonisti", ki jih Grafenauerjevo delo pravzaprav sploh ne zanima, ampak skušajo samo politično diskvalificirati njega osebno, zato da bi na ta način dokazali svoj lastni prav. - Na eni strani torej spoštovanje drugačnosti, ki zato omogoča lastno uspešnost, na drugi strani skrajna nestrpnost, ki natika duhovne plašnice in omejuje napredek. Grafenauerjev dvojni ulomek bo zato

potrebno dopolniti; vse skupaj ulomljeno z bralcem. Kdor ima oči, bo lahko videl, kdor ima ušesa, bo lahko slišal - če bo hotel.

V prihodnje bo torej navidez šlo za Grafenauerja ali proti njemu, dejansko pa za napredek ali

zaostalost. Odloči naj se vsak sam, seveda če mu bo dopuščeno.

Andrej PLETERSKI

Borivoj Čović (1927-1995)

Bosna je v teh svojih tragičnih letih izgubila že svojega drugega vodilnega arheologa. Prvi je bil Alojz Benac, umrl je tik pred izbruhom vojne marca 1992, drugi je sedaj Borivoj Čović, ki je v juniju 1995 umrl v obkoljenem Bihaću.

A. Benac stoji na začetku vzpona arheologije v Bosni in Hercegovini po drugi svetovni vojni, utemeljil ga je strokovno in organizacijsko. B. Čović, čeprav generacijsko mlajši, je bil njegov glavni in najboljši sodelavec, njegov naslednik v muzeju, na univerzi in v Centru za balkanološke študije (Centar za bakanološka ispitivanja) pri Akademiji znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine.

Poudarek je vendarle v sodelovanju, kjer je organizacijski genij A. Benca usmerjal in vodil, znal pridobiti najboljše sodelavce, jim s svojo avtoriteto odpiral možnosti dela, hkrati pa jim puščal tudi samostojni razvoj.

Z Bencem in Čovićem je bosanska arheologija dosegla vzpon, ki ji ni dal le vodilno mesto v bivši Jugoslaviji, ampak tudi pomembno mesto v evropski arheologiji. A. Benac je to dosegal sistematično: začel je v že uveljavljeni ustanovi, Zemaljskem muzeju, ki ga je moderno reorganiziral, postavil novo razstavo in mu vrnil nekdanji pomen. Nato pa je zgradil posebno znanstveno organizacijo, svoj Center za balkanološke študije pri Akademiji Bosne in Hercegovine, ki je postal vodilna arheološka znanstvena institucija v povojni Jugoslaviji. Na tej poti je bil, kot smo rekli, B. Čović njegov glavni sodelavec in naslednik. Najprej v Zemaljskem muzeju, nato na univerzi in končno v Centru, kjer mu je Benac prepustil vodstvo nekaj let pred svojo smrtjo.

B. Čović se je rodil 24. oktobra 1927 v Sarajevu, iz arheologije je diplomiral leta 1954 na Filozofski fakulteti v Beogradu, kjer je 1965 tudi doktoriral. Od leta 1953 je delal v Zemaljskem muzeju, po odhodu A. Benca leta 1967 kot direktor do 1973, nato kot znanstveni svetnik. Bil je član Centra za balkanološke študije od njegove ustanovitve

leta 1962, leta 1989 je postal njegov direktor. Od 1973 je predaval tudi arheologijo na Filozofski fakulteti v Sarajevu kot honorarni redni profesor. Bil je tudi član Akademije znanosti in umetnosti Bosne in Hercegovine (od 1978 izredni, po letu 1978 redni član).

Področje Čovićevega dela je bilo izredno široko. To velja tako za njegova terenska kot študijska raziskovanja. Oboje skupaj je omogočilo njegova sintetična dela, ki bodo še dolgo ostala osnovni vir za naše poznavanje arheologije Bosne in Hercegovine, te arheološko tako pomembne pokrajine. Sedaj po teh letih njene tragične zgodovine še celo.

Širino Čovićevega dela v tem našem spominskem članku komaj lahko zajamemo. Obsegala je celotno prazgodovino, katere podoba sta z Bencem zarisala popolnoma nanovo. Medtem ko je bilo težišče dela A. Benca v neolitu in eneolitu, je bilo B. Čovićevo v bronasti in železni dobi. To velja že za izkopavanja: B. Čović je izkopaval predvsem višinska naselja z bogato stratigrafijo od eneolita do rimskega obdobja, tako Kekiće glavico pri Bosanski Krupi, Zemunico v Radosavski, Veliko Gradino pri Varvari, Trostruko gradino, Nečajno pri Posušju in predvsem Pod pri Bugojni. Iz neolitskega obdobja je kopal v Gornji Tuzli. Njegova izkopavanja nekropol so veljala predvsem samemu Glasincu, reviziji in dopolnitvi starih gomilnih izkopavanj, odkril in objavil pa je tudi celo vrsto novih nekropol iz tega obdobja. Prav tako so pomembna njegova izkopavanja in objave pozno-bronastih nekropol. Omenim naj Barice pri Gračanici, Petkovo brdo pri Banja Luki in druge.

Lastna izkopavanja, ki jih je strokovno načrtoval in tehnično vedno znova izpopolnjeval, so mu omogočala, da je dal novo podobo Bosne in Hercegovine v bronasti in železni dobi. To velja že za same nekropole Glasinca. Njihovi kronologiji je skupaj z A. Bencem posvetil eno svojih prvih del (*Glasinac I-II*, 1956-57). To kronologijo je